

LOGOPEDTJENESTEN I NORD ØSTERDAL

Innhold:

Kontaktinformasjon	s. 3
Informasjon om logopedtjenesten	s. 3
Opplæringsloven/Folketrygdloven m/forskrift	s. 3
Kommunikasjon og sosial deltakelse	s. 4
Språkutvikling	s. 4
Språkforståelse	s. 5
Talespråkproduksjon	s. 5
Taleflyt	s. 5
Stamming	s. 5
Løpsk tale	s. 6
Stemmevansker	s. 6
Det er lett å misforstå barnets signaler	s. 6
Språk- og kommunikasjonsvansker etter ervervet hjerneskode	s. 6
Tverrfaglig samarbeid	s. 7
Logopedtjenesten jobber med individuell oppfølging og systemrettet arbeid	s. 7
Rutiner for henvisning til Logopedtjenesten	s. 7
Når bør du ta kontakt med logoped	s. 8
Språkutvikling	s. 9
Uttalevansker	s. 9
Nyttige internettadresser	s. 10

Kontaktinformasjon

- Foreldre, helsestasjon, barnehage, skole, PPT og lege kan henvise.
- Henvisningsskjema finner du på kommunens nettside, eller i papirform i kommunens servicetorg. Barnehagene og skolene har også skjemaene tilgjengelig.
- Kontaktperson: Ragni Hole, leder ragni.hole@tynset.kommune.no eller nestleder, Oddbjørn Flatgård oddbjorn.flatgaard@tynset.kommune.no telefon: 62 48 50 00 (mandag – fredag). Besøksadresse: Torvgata 1, Rådhuset 3. etasje.

Informasjon om Logopedtjenesten i Nord Østerdal

Logopedtjenesten arbeider for barn, unge og voksne som har vanskeligheter med språk, tale eller stemme. Tjenesten utreder, vurderer, og gir opplæring til de som trenger logopedisk hjelp, samt råd og veiledning til den det gjelder, pårørende, foresatte og fagpersoner. Logopeden jobber direkte med barn fra førskolealder etter individuell vurdering. Logopedtjenesten jobber etter følgende lovverk:

Opplæringsloven

Opplæringsloven § 13-1, Plikt for kommunen til å sørge for grunnskoleopplæring. Logopedhjelp for elever i grunnskolen vil kunne defineres som opplæring når det skjer i skoletida og tiltaket er beskrevet i individuell opplæringsplan og hjemlet i enkeltvedtak etter § 5-1, Rett til spesialundervisning. PPT er sakkyndig. For førskolebarn er rettigheten lovfestet i barnehageloven §§ 19 a og 19d, Spesialpedagogisk hjelp og sakkyndig vurdering. Fylkeskommunen har plikt til å tilby denne type hjelp i videregående skole.

For voksne er rettigheten hjemlet i Kap. 4A, Opplæring spesielt organisert for voksne. § 4A-1 Omhandler rett til grunnskoleopplæring for voksne, dersom det er behov for fornyet grunnskoleopplæring. § 4A-2 Omhandler voksnes rett til spesialundervisning på grunnskolens område. Voksne som på grunn av sykdom, skade eller ulykke har behov for fornyet grunnskoleopplæring, vil som oftest ha behov som faller innenfor retten til spesialundervisning fordi forskrifta åpner for relæring av grunnleggende kommunikasjonsferdigheter og grunnleggende lese- og skriveferdigheter. § 4A-5 Omhandler kompetansekrav til undervisningspersonell og pålegger kommunene et ansvar for å tilby logopediske tjenester.

Folketrygdloven med forskrift

§ 5-10. Behandling for språk- og taledefekter. Som et supplement eller alternativ til de kommunale opplæringstilbud kan trygden yte stønad til undersøkelse og behandling for språk- og talevansker hos logoped og audiopedagog. Det kreves rekvisisjon av lege og diagnose må oppgis. Behandlingen må være av vesentlig betydning for brukerens sykdom og funksjonsevne.

Slik det praktiseres i dag går alle henvisninger først til kommunen og dersom tilbudet ikke kan gis gjøres avslag i kommunen som sender videre til HELFO (helseøkonomiforvaltningen). Avtale må inngås med privatpraktiserende logoped. Etter nytt lovverk med retningslinjer fra 01.01.17 kan henvendelser gå direkte til NAV HELFO dersom kriteriene ellers gir rett til helsehjelp.

Kommunikasjon og sosial deltakelse

Kommunikasjon kan beskrives som menneskelig utveksling av erfaringer, opplevelser, ideer og følelser gjennom talespråket og gjennom kroppsspråk, stemmeleie og gester. Talen er den tekniske utføringen - middelet vi bruker for å formidle et budskap. Vansker med uttale og/eller språket kan hemme kommunikasjonsevnen i ulike grad og vil påvirke samspillet med andre mennesker. Det overordnede målet i den logopediske hjelpen er å bedre barn, unge og voksnes språklige og kommunikative ferdigheter slik at de får økt sosial deltakelse og livskvalitet.

Språkutvikling

De fleste barn utvikler språket av seg selv, og det er store individuelle variasjoner i barns språkutvikling. Ingen barn utvikler seg i samme tempo. Barn trenger tid til å utvikle språk og lyder, men de fleste barn har tilegnet seg språket og språklydene ved 4 - 5 års alder. Er det bekymringer knyttet til talespråk- og uttaleutvikling bør barnet først hørseltestes hos Øre Nese Hals-lege før henvisning til logoped. Dette fordi et hørselstap i de fleste tilfeller påvirker uttalen. Helsestasjonen eller lege kan viderehenvise til ØNH – spesialist.

Foreldre er ofte mest opptatt av uttalen når det gjelder barns språk. De kan være bekymret for at barnet ikke greier å uttale for eksempel r-, kj- og s- lyden. Det at små barn ikke har alle lydene på plass, er en del av den naturlige språklige utviklingsprosessen. Barns barnlige uttale trenger nødvendigvis ikke være bekymringsfull, så lenge barnet ellers har et rikt og variert språk og kan gjøre seg forstått i kommunikasjon med andre. De fleste barn finner etter hvert ut av lydene på egenhånd.

Noen barn har imidlertid en forsinket språklydtilegnelse og forenkler og forveksler lydene i språket. De kan hoppe over lyder, blande lyder, erstatte en lyd med en annen og/eller forenkle konsonantforbindelser. Å forenkle ord og forveksle lyder er en del av den naturlige språkutviklingen, men noen barn fortsetter denne prosessen lenger enn normalt fordi de kan ha problemer med å uttale lydene og/eller ha vansker med å skille språklydene fra hverandre. Karius og Baktus kan for eksempel bli til Kalius og Battus, blomst kan bli til bomst og fisk til fik. Lange ord som barnehagen kan bli til ba-hagen. Om barnet har utfordringer med lydsystemet i språket når det nærmer seg skolealder (5 -6 år) kan det være behov for logopedisk hjelp.

Det er sjelden at logopeden jobber direkte med barn under 5 år når det kommer til uttalevansker, men heller indirekte gjennom råd og veiledning til foreldre og barnehagepersonale. R, s, kj, og skj lyden forventes ikke på plass før etter skolestart (se retningsgivende normer for forventet uttaleutvikling nedenfor).

Språkforståelse

Noen barn kan ha vansker med å forstå språk. De kan vise problemer med å oppfatte og *forstå* ord og setninger, ta imot og huske beskjeder og instruksjoner, spørsmål og fortellinger. De kan virke snakkesalige, men har problemer med å forstå hva andre sier og formidler. Dette kan fort mistolkes som at de ikke hører etter og er ukonsentrert, spesielt når det virker som om barnet forstår i en situasjon, men misforstår i en annen. Ofte er de flinke til å tolke kroppsspråk og å «lese» situasjoner ved at de støtter seg på tidligere erfaringer og «rutiner» og ved å se på hva andre barn gjør, slik at språkforståelsen på denne måten kamufleres.

Når et barn ikke forstår hva som blir sagt kan årsaken være at innholdsforståelsen av ord ikke er solid nok.

Det kan også være at barnet ikke har utviklet forståelse av grammatiske prinsipper i tilstrekkelig grad. Barn som har vansker med å forstå hva som blir sagt kan oppleve at de ikke strekker til og at de blir avvist på flere måter. Det kan blant annet være vanskelig å forstå regler for atferd og verbal kommunikasjon i lek.

Disse barna vil ha behov for hjelp og støtte for å utvikle forståelse knyttet til språk. Barn med flere språk bruker normalt noe lenger tid enn enspråklige på å utvikle språkforståelse.

Talespråkproduksjon

Noen barn viser at de har en god språkforståelse, men de har vansker med å formidle seg via tale. De kan for eksempel ha problemer med å finne eller formidle ord, og har problemer med å sette ord sammen til setninger og å sette ordene i riktig rekkefølge. Tegn kan være at de stopper opp og leter etter ord når de forteller eller deltar i en samtale, eller at setningene er mer ufullstendig enn det som er vanlig for alderen.

Disse barna har vansker med å utvikle begreper og setningsoppbygging og vil ha behov for hjelp til å videreutvikle talespråket.

Taleflyt

Mange barn har perioder med stotring og gjentakelser i språkutviklingen. Det vil si at de leter etter ord og/eller har brudd i taleflyten. Dette er en naturlig prosess i å tilegne seg den grammatiske strukturen i språket, og går vanligvis over med økt språkkompetanse. Noen barn utvikler imidlertid et talebruddmønster preget av mange gjentakelser av ord, forlengelser av språklyder og økende muskelspenninger slik at de blir «stående fast» i ordene. Ofte er de ikke bevisste dette selv, men omgivelsene rundt reagerer på talebruddene og dette kan føre til at de får psykososiale problemer som forsterker talebruddene. De kan for eksempel unngå utfordringer ved å la være å snakke. Noen utvikler strategier for å unngå situasjoner eller en del lyder, lydkombinasjoner og/ eller enkelte og lange ord i frykt for å «bli sittende fast i ordet».

Det er ikke alltid lett for voksne å vite om barnet **stammer**. Logopeden kan kartlegge og vurdere alvorlighetsgraden av talebruddene. Taleflytproblematikk har høy prioritet hos Logopedtjenesten.

Det viktigste personene rundt barnet kan gjøre er å ikke avbryte barnet, gi det nok *tid* til å formidle det det skal si - ha fokus på hva barnet sier og ikke hvordan barnet uttrykker seg.

Det er viktig å redusere stress og kravsituasjoner i miljøet rundt barnet. Stammering kan opprettholdes ved at det er ubalanse mellom de språklige kravene de voksne stiller og den språklige kapasiteten barnet har. De voksne bør derfor senke språklige krav, slik at kravene ikke er høyere enn det barnet har forutsetninger for.

Voksne som stammer vil ha behov for en mer direkte oppfølging av logoped hvor man arbeider på to nivå: med flytskapende teknikker og med psykososiale aspekter ved det å stamme.

Løpsk tale er også en type rytmeforstyrrelse av talen, men skiller seg emosjonelt og kommunikativt fra stammering. Personer som har løpsk tale er ofte, i motsetning til personer som stammer, ofte ikke bevisst og oppmerksom på taleflytvansken sin og ikke følelsesmessig brydd og forlegen slik de som stammer ofte er. Løpsk tale kjennetegnes først og fremst ved talehastverket. Man snakker fort, kutter endelser og småord og snubler i ordene, og er ofte lite bevisst på at lytterne skal få med seg innholdet. Den raske og ujevne måten personer med løpsk tale snakker på, kan gjøre at de både blir misforstått og undervurdert. Mange opplever tap av kontroll i kommunikasjon og samspill med andre. Logopedens hovedoppgave i å hjelpe personer med løpsk tale er å bevisstgjøre og indentifisere de mest framtrede kjennetegnene og forbedre taletempoet slik at den tilpasses hver enkelt kommunikasjonssituasjon.

Stemmevansker

Barn i alle aldre og voksne kan få vansker med stemmen. Den kan være hes, skurrete, luftfylt, svak, ustabil eller ha altfor lyst stemmeleie. Stemmevansker kan skyldes feil bruk av stemmen eller medfødte eller ervervede vansker og sykdom. Ved langvarig heshet (mer enn 2 uker) bør man kontakte lege som kan henvise til spesialist for vurdering av type vanske og eventuelle behov for tiltak. Lege henviser barnet videre til behandling hos logoped.

Det er lett å misforstå barnets signaler

Barn med språkvansker kan ofte bli svært frustrerte over å ikke kunne uttrykke seg godt nok og over at andre ikke forstår de. Noen av de bruker mye kroppsspråk og gjentar seg selv, mens andre blir innesluttet og trekker seg tilbake. En del blir sinte og utagerende, mens andre tuller og tøyser det bort. Det kan være lett å misforstå slike signaler og tro at et barn for eksempel primært har vansker med å regulere atferden sin eller mangler sosial kompetanse.

Språk- og kommunikasjonsvansker etter ervervet hjerneskade

Barn, unge og voksne med ervervede skader, som for eksempel hjerneslag, får ofte problemer med språket og vil ha behov for oppfølging av logoped. Skader på venstre side av hjernen kan resultere i svikt som kan berøre en eller flere av de språklige funksjonene som forståelse, tale, lesing og skriving.

Denne formen for språkvanske kalles afasi. Afasi kan innebære vansker med å forstå hva andre sier, med å finne ord, lage setninger, snakke, og med å lese og skrive. Alle disse vanskene er der uten at evnen til å tenke klart er skadet. Afasi vil ikke si at man har mistet språket, men den som har fått afasi, har ikke lenger like god tilgang til språket sitt. Det er stor variasjon mellom de som er rammet, men alle som har fått afasi har i større eller mindre grad problemer med å være i samtaler på samme måte som tidligere.

Tverrfaglig samarbeid

Logopedtjenesten i kommunen har et helhetlig og tverrfaglig perspektiv på hvilke konsekvenser språkvanskene får for personlighet, helse og livskvalitet. Dette fordi vi bruker språket til å kommunisere med hverandre i ulike situasjoner, og vansken kan påvirke barnets/personens evne til å uttrykke sin personlighet, sine tanker og å delta i et aktivt sosialt liv.

Logopedtjenestens overordnede mål og hovedoppgave er å gi adekvat hjelp til rett tid. Hjelpen skal gis på en slik måte at barnet/personen skal få en forbedret mulighet til å uttrykke seg og oppleve at de blir forstått i relasjon til andre mennesker. Dette skal skje på en slik måte at det letter samspill i sosiale relasjoner og slik at de det gjelder får økt livskvalitet. Samarbeid med andre faglige instanser er derfor en naturlig del av logopedens arbeid der det er behov for det.

Logopedtjenesten jobber med individuell oppfølging og systemrettet arbeid

Logopedtjenesten har jevnlig kontakt med skoler og barnehager. Logopedtjenesten brukes til individuell oppfølging av barn og elever og systemrettet arbeid i form av kompetanseheving av språk, språkutvikling og språkstimulering i miljøet. Et viktig forebyggende og språkutviklende arbeid er kontinuerlig diskusjon med personalet om hva et godt språkmiljø er, formidling av ny forskning på området og utprøving av tiltak.

Rutiner for henvisning til Logopedtjenesten

Henvisningsskjema fylles ut av foreldre og/eller barnehage, lege, helsestasjon og skole med *underskrift* fra foreldre.

Begge foreldrene må skrive under om de har delt foreldreomsorg.

Barnevernstjenesten må samtykke om barnet bor i fosterhjem. Skjemaet sendes enten per post eller internpost.

Det er et felt på skjemaet der man kan gi en egen beskrivelse av språkproblemet. Logopedtjenestens oppgave er å utrede og definere type, omfang og konsekvenser av språkvanskene i samarbeid med foreldre og barnehage/skole personale.

Epikriser, tidligere utredninger, kartlegginger og observasjoner gjort av lege, barnehage, helsestasjon og skole legges ved. Det er også et eget felt hvor iverksatte tiltak beskrives.

Logopedtjenesten gir timer etter individuell vurdering. Det avgjørende for oppfølgingens intensitet og lengde er hvor omfattende og sammensatt kommunikasjonsvansken er og hvor problematisk og kommunikasjonshemmende

den oppleves av barnet/personen selv. Rådgivning til foreldre, pårørende og fagfolk kan være en del av oppfølgingen.

Når Logopedtjenesten mottar henvisningsskjemaet blir det sendt ut et svarbrev til den det gjelder, foreldre og henvisende instans med bekreftelse på mottatt henvisning. Aktuelle samarbeidspartnere, får også kopi av svarbrevet om det er gitt samtykk til dette. Dette for å sikre informasjonsflyt og tverrfaglig samarbeid. Logopeden tar kontakt for å avtale tid og sted for kartlegging og samtaler. Ta gjerne kontakt på telefon hvis du lurer på om et barn bør henvises Logopedtjenesten.

Når bør du ta kontakt med logoped?

Fra fødsel til 6 måneders alder

Ta kontakt -

Hvis barnet ikke reagerer på lyd og du ikke får øyekontakt med barnet når dere «*snakker*» sammen.

Ved 18 måneders alder:

Ta kontakt hvis barnet slutter å snakke, eller om språket og talen ikke fortsetter å utvikle seg.

Ved 2 års alder:

Ta kontakt -

Dersom ordforrådet bare inneholder et fåtall ord

Hvis barnets tale er vanskelig å forstå, og hvis barnet ikke setter sammen to ord til en setning.

Ved 3 års alder:

Ta kontakt hvis barnet

- Er vanskelig å forstå
- Ikke lager enkle setninger
- Bare bruker noen få verb
- Ikke bruker artikler/adjektiver/flertallsformer

Ved 4 års alder:

Ta kontakt hvis barnet -

- Har vansker med å begynne på en setning
- Gjentar stavelser eller ord
- Bruker korte usammenhengende setninger
- Snakker uforståelig
- Ikke kan gjenfortelle enkle setninger

(Hentet fra Norsk Logopedlag: Forebygging: Om å utvikle språk)

Språkutvikling

Oversikt over når de fleste norske barn tilegner seg de ulike språklydene (Preus, 1982)

3 år: vokalene og /m/, /p/, /b/, /h/

4 år: /n/, /t/, /d/, /j/, /f/, /v/, /l/

5 år: /k/, /g/, /ng/

6 år: /r/

7 år: /s/ (etter tannfellingen)

9 år: /kj/, /skj/

Disse punktene må ikke sees på som normer, men som retningsgivende for når det bør være en viss oppmerksomhet overfor språklydene barnet ikke mestrer/anvender.

Uttalevansker

Følgende gir en liten «pekepinn» på anbefaling av tiltak når barnet kun har uttalevansker:

3 - 4 år:

Backing: barnet uttaler språklyder som skal lyderes foran i munnen *bak* i munnen:

Eks: /t/ erstattes av /k/ slik at /tann/ uttales /kann/

Eks: /d/ erstattes av /g/ slik at /due/ uttales /gue/

H – isering: barnet bytter ut enkelte språklyder, gjerne i starten av ord, med /h/

Eks: /sol/ uttales /hol/

Utelatelse av framlyder: Eks: /båt/ uttales /åt/

Sterkt forenklet språklydsystem (**få konsonanter og/eller vokaler**)

Fronting: barnet uttaler språklyder som skal produseres bak i munnen *foran* i munnen:

Eks: /k/ erstattes av /t/ slik at /ku/ uttales /tu/

Eks: /g/ erstattes av /d/ slik at /gutt/ uttales /dutt/

Stopping:

Eks: /s/ erstattes av /t/ slik at /sol/ uttales /tol/

Eks: /f/ erstattes av /d/ slik at /fin/ uttales /din/

L – erstatninger:

Eks: /l/ erstattes av /j/ slik at /lås/ uttales /jås/

Forenkling av sammensatte konsonanter:

Eks: /Stol/ uttales /sol/. /Fly/ uttales /fy/

Fronting av retroflekser:

Eks: /ng/ erstattes av /n/ slik at seng uttales /sen/

Eks: /rn/ erstattes av /n/ slik at bjørn uttales /bjøn/

Eks: /rd/ erstattes av /d/ slik at gardin uttales /gadin/

Avstemming:

Eks: «bil» uttales «pil». «Gå» uttales «kå».

Stemming:

Eks: «To» uttales «do». »Kam» uttales «gam».

6 – 7 år:

R-erstatninger: Eks: «Rev» uttales «jev», »lev», »thev»

7 – 8 år: (etter tannfelling foran i munnen)

S- uttale

Utarbeidet i henhold til forventet språklydtilegnelse i forhold til alder (Preus 1982).

Nyttige internettadresser:

www.norsklogopedlag.no - Norske logopeders faglige sammenslutning

www.statped.no - statlig pedagogisk kompetansesenter

www.afasi.no - Afasiforbundet i Norge – språkvansker etter hjerneskade

www.stamming.no- Norsk interesseforening for stamme

www.dyspraksi.no- Norsk dyspraksiforening

www.dysleksiforbundet.no- Dysleksi Norge